

АНТОН ЛАВОШНИК
ORCID ID: 0009-0006-1642-8126

lazercnc@gmail.com

аспірант

кафедри педагогіки, методики та менеджменту освіти

Українська інженерно-педагогічна академія

вул. Університетська, 16, м. Харків

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СЛУХАЧІВ КУРСІВ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

Стаття «Зарубіжний досвід формування підприємницької компетентності у слухачів курсів підвищення кваліфікації» присвячена аналізу та узагальненню іноземного досвіду у формуванні підприємницьких навичок серед учасників курсів підвищення кваліфікації. Автор розглядає ключові підходи та методи, що застосовуються провідними закордонними установами для стимулювання розвитку підприємництва серед професіоналів різних сфер. У статті розглядаються ефективні стратегії, такі як інтерактивні методи навчання, кейс-стаді, рольові ігри та інші практики, спрямовані на підвищення підприємницької компетентності учасників курсів підвищення кваліфікації. Автор висвітлює переваги та недоліки кожного підходу та надає рекомендації щодо їх впровадження в практику освітньо-просвітницької діяльності вітчизняних центрів зайнятості. Також у статті відзначено важливість інтеграції практичних завдань, спрямованих на розвиток підприємницьких вмінь, у навчальний процес центрів зайнятості. Ґрунтовний аналіз зарубіжного досвіду показує, що включення таких завдань сприяє практичному засвоєнню знань та допомагає учасникам курсів підвищення кваліфікації розвивати креативність, стратегічне мислення та навички прийняття рішень у підприємницькому середовищі. Важливим аспектом є висвітлення ключових освітніх зарубіжних програм в середовищі формування підприємницьких компетенцій, однією з провідних серед яких є – «освіта для кар'єри». Крім того, дослідження відзначає важливість стимулювання самостійності та самодисципліни серед слухачів, що сприяє їхньому власному професійному розвитку та підвищує їх конкурентоспроможність на ринку праці.

Ключові слова: комунікативна складова, центр зайнятості, бізнес-програми, підприємницька освіта, концепція «Освіта для кар'єри».

ANTON LAVOSHNYK

lazercnc@gmail.com

Postgraduate Student

Department of Pedagogy, Methodology and Management of Education

Ukrainian Engineering and Pedagogical Academy

Universytetska Str., 16, Kharkiv

FOREIGN EXPERIENCE OF FORMATION OF ENTREPRENEURIAL COMPETENCE AMONG TRAINEES OF PROFESSIONAL DEVELOPMENT COURSES

Relevance: *The article "Foreign Experience in the Formation of Entrepreneurial Competence Among Students of Advanced Training Courses" highlights the critical importance of fostering entrepreneurial skills in the context of modern economic challenges. In an increasingly competitive global market, the ability to adapt, innovate, and strategically manage resources is essential for professionals seeking to remain relevant and effective. The study addresses the need to enhance entrepreneurial competence through the adoption of best practices observed in foreign educational systems.*

The purpose *of this research is to analyze and synthesize global approaches to the development of entrepreneurial competence among participants of advanced training courses. By examining effective methodologies and their outcomes in leading institutions worldwide, the study aims to provide actionable recommendations for their implementation in domestic training programs, particularly in employment centers.*

Methods: *The research employs a comparative analysis of foreign educational frameworks and programs, focusing on their methodologies and outcomes. Key methods studied include interactive learning techniques such as role-playing, case studies, simulations, and project-based learning. The analysis also involves a review of internationally recognized programs like "career education" to identify transferable strategies for enhancing entrepreneurial competence in local contexts.*

Results: *The findings demonstrate that interactive and experiential learning methods significantly enhance participants' creativity, strategic thinking, and decision-making skills. Practical tasks integrated into the educational process help bridge the gap between theoretical knowledge and real-world application, fostering innovation and entrepreneurial readiness. Furthermore, the study highlights the importance of self-discipline and independence in personal and professional growth, which are nurtured through targeted training approaches. Recommendations are provided to adapt successful foreign strategies to local employment centers, thereby improving the effectiveness and appeal of professional development programs. These changes are expected to boost participants' entrepreneurial activities and competitiveness in the labor market.*

Key words: *Entrepreneurial competence, professional development, advanced training courses, foreign educational practices, interactive learning, career education, innovation, strategic thinking, employment centers, labor market adaptability.*

Постановка проблеми. У сучасному світі кожне суспільство стикається з численними викликами, що впливають із трансформації різних сфер життя, переходу національних економік до ринкових принципів, розвитку передумов для підприємництва та потреби у формуванні нового типу фахівця, здатного адаптуватися до постійних змін у суспільстві. Також важливі глобальні тенденції, що визначають нові вимоги роботодавців до своїх працівників. Потреба у формуванні ключових компетентностей чітко визначена у Рекомендаціях Європарламенту та Ради Європи «Ключові компетентності для навчання впродовж життя (Європейські орієнтири)» (2006 р.), де виокремлено вісім основних ключових компетентностей, серед яких ініціативність і підприємливість є сьомою. Формування підприємницької компетентності в сучасному українському суспільстві становить великий соціальний виклик, оскільки передбачає формування особистості, яка має ініціативність, критичне мислення та готовність до ризику. Розвиток підприємництва та підприємницької ініціативи серед слухачів курсів підвищення кваліфікації в центрах зайнятості сприятиме відновленню економіки країни та покращенню соціального становища, особливо в умовах війни та подоланні її наслідків. У сучасних реаліях одним із завдань діяльності центрів зайнятості полягає у створенні педагогічних методів та інструментів, задля запровадження сучасної платформи для формування й розвитку підприємницької компетентності у слухачів курсів. Це зумовлює потребу розглянути зарубіжний досвід формування підприємницької компетентності у розвинутих країн та можливість використання їх досвіду в програмах курсів підвищення кваліфікації в центрах зайнятості. Створення нового відповідного бізнес-середовища сприятиме економічному успіху України, його відновленню та інтеграції в Європейське співтовариство.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблематики нашого дослідження свідчить про зростання інтересу вітчизняних науковців до вивчення та впровадження зарубіжного досвіду формування підприємницької компетентності серед громадян. На сьогодні серед провідних вітчизняних дослідників даної проблематики можемо виділити – Т. Завгородню, Н. Кінах, О. Кравчина, О. Мельниченко, Н. Авшенюк, К. Годлевська, Л. Дяченко, С. Прищепя. Серед зарубіжних дослідників варто виділити – Дж. Поттера (J. Potter), С. Мюллера (S. Muller), Дж. Пірсона (J. Pearson).

Метою нашого дослідження є з'ясування особливостей формування підприємницької компетентності у слухачів курсів підвищення кваліфікації в зарубіжних країнах.

Відповідно до теми та мети дослідження нам потрібно вирішити наступні завдання: аналіз зарубіжного досвіду формування підприємницької компетентності серед слухачів курсів підвищення кваліфікації; вивчення ключових методів, підходів та стратегій, що застосовуються в різних країнах для стимулювання розвитку підприємницьких навичок; порівнянні зарубіжних підходів з вітчизняними практиками та формування рекомендацій щодо їх адаптації для українських центрів зайнятості.

При дослідженні зарубіжного досвіду формування підприємницької компетентності у слухачів курсів підвищення кваліфікації нами використана система методів, серед яких варто виділити: порівняльний аналіз при дослідженні методів формування підприємницької компетентності в закордонних освітніх програмах та їх порівняння з вітчизняними практиками; контент-аналіз для вивчення освітніх програм і методів навчання, що використовуються у зарубіжних країнах; емпіричний метод – задля вивчення практичних кейсів із впровадження підприємницьких програм в іноземних установах; описовий метод – систематизація та узагальнення зарубіжних методик для формування рекомендацій щодо їх впровадження в Україні.

Згідно з міжнародним та європейським досвідом, підприємницька компетентність, як важлива особистісна якість людини, може розвиватися у різних сферах життя та професійній діяльності, незалежно від посади чи позиції. Прогрес у формуванні підприємницької компетентності вимагає тісного зв'язку

з економічною та фінансовою грамотністю. Крім того, підприємницька компетентність включає соціальні, педагогічні та концептуальні аспекти, характеризується такими якостями, як спрямованість на ефективність та досягнення успіху, вміння контролювати себе та витримку в складних ситуаціях, творчий підхід до вирішення проблем, готовність до ризику, систематичне планування діяльності [4, с. 90].

Аналіз наукової літератури свідчить про те, що в Європі підприємницька компетентність охоплює поняття підприємницького духу, підприємницького підходу, підприємницької грамотності та індикаторів успішності у підприємницькій діяльності [7, с. 90]. Виходячи з цього, стає актуальною задача створення освітньої системи, спрямованої на формування екосистеми та інтелектуального середовища для розвитку підприємницької ініціативи особистості.

Дидактична система такої освіти повинна включати в себе такі складові, як: мету, зміст, методи та форми навчання, інструменти оцінювання й діагностики, а також критерії оцінки формування підприємницької компетентності. Пропонується на курсах підвищення кваліфікації у центрах зайнятості ввести курс «Підприємницька освіта». Зміст навчального процесу з такого курсу повинен характеризуватися спрямованістю викладача на розвиток підприємницької ініціативи у слухачів курсів, глибокими знаннями предмету та розумінням особливостей методів викладання і оцінювання навчального процесу.

Крім особистого значення підприємництво для слухачів курсів має значний соціальний вплив, оскільки враховує потреби та вимоги клієнтів, сприяючи поліпшенню їхнього життя. Крім того, розвиток бізнесу передбачає створення нових робочих місць, формування нових команд та розвиток управлінських навичок. З цих причин навчання підприємству та підприємницькій ініціативі розглядається як важливий фактор для розвитку сучасних суспільств.

Важливо відзначити, що розвиток підприємницької ініціативи та підприємництва в країнах Західної Європи, особливо в країнах-членах Європейського Союзу, залежить від ряду факторів. Серед них слід відзначити: швидке старіння населення більшості країн, зменшення кількості робочої сили на внутрішньому ринку, а також зростання конкуренції з боку нових країн, що мають вигоди у вигляді доступної робочої сили. Усі ці фактори притаманні й нашій країні, проте зусилля з їх вирішення посилюються наслідками військової агресії росії проти України, яка спричинила руйнування в економічній, соціальній та освітній сферах.

Важливо зауважити, що рівень розвитку підприємницької освіти в усьому світі не завжди був однаковим та відрізнявся в залежності від регіону. Підтвердженням цьому можна знайти в світовій науковій літературі. За висловом зарубіжних дослідників, протягом тривалого часу рівень підприємницької освіти в Європейському Союзі відставав за розвитком від підприємницької освіти у США та Канаді [10, с. 54]. Наприклад, у США ще в 1994 році 1,700 коледжів запроваджували бізнес-програми. Під час навчання 9,000 вчителів використовували понад 200 ділових ігор для розвитку підприємницької ініціативи та підприємництва, крім того, в навчальний процес впроваджувалися інноваційні технології, такі як віртуальна реальність та штучний інтелект [11].

Для підтвердження того, що рівень підприємницької освіти в Європі відставав від рівня США та Канади, можна привести наступні дані: із загальної кількості студентів у Європейському Союзі – 21 мільйон осіб, у підприємницькій діяльності брали участь лише приблизно 5 мільйонів. Однак слід зауважити, що не можна стверджувати, що підприємницьку освіту в Європі пропонують виключно бізнес-школи, оскільки інноваційні та перспективні бізнес-ідеї частіше всього пов'язані з технічно-науковими та творчими дослідженнями [12].

У США в організації підприємницької освіти використовуються різні концепції, серед яких важливими є такі: концепція «ефективного працівника», що передбачає розподіл розумової та фізичної праці й спрямована на формування підприємницьких якостей, таких як ініціативність, професіоналізм, наполегливість і економічні уміння; концепція «Освіта для кар'єри» (Career Education), яка передбачає комплексне навчання в загальноосвітній школі та відображає перехід до більш широкої економічної й технічної підготовки учнів.

Основною метою цієї програми є формування необхідних знань, вмінь, навичок і особистісних якостей для сучасних вчителів. Наприклад, у США діє програма підприємницької освіти (Business Education), яка спрямована на навчання молоді в сфері підприємництва, а також програма «Junior Achievement Inc.», яка ставить за мету забезпечити всіх учасників освітнього процесу глибоким розумінням принципів вільного підприємництва та набуття практичних навичок у цій сфері. Однією з ключових програм «Junior Achievement» для старшокласників у США є шкільна компанія (Student Company), яка дозволяє учням вивчати принципи бізнесу та вести особистий фінансовий облік [2, с. 201].

Варто відзначити, що підприємництво, як ключова європейська компетенція, постійно знаходиться в центрі уваги Європейської Комісії. Зокрема, з початку XXI століття стратегія ЄС спрямована на сприяння розвитку підприємницького мислення та формування позитивного уявлення про підприємництво в суспільстві, розглядаючи його як ключовий фактор інноваційних змін. Також здійснюється постійний моніторинг факторів успіху та основних перешкод, що ускладнюють розвиток підприємницької діяльності в окремих європейських країнах. Проте, значну роль у сприянні цим процесам відводиться бізнес-освіті протягом усього життя, консультативній підтримці для початківців у сфері підприємництва, обміну та поширенню передового досвіду, в тому числі шляхом програм мобільності, які спрямовані на фінансову та методологічну підтримку активного розвитку підприємства на сучасних засадах [3].

Незважаючи на широкі заходи, проведені Європейською Комісією та національними урядами, потенціал у сфері підприємництва ще не був повністю використаний. Тому європейським країнам доведеться подолати такі негативні тенденції, як зниження рівня самозайнятості населення та значне відставання у цьому від США, а також великі адміністративні перешкоди, спричинені недостатнім регулюванням правових аспектів підприємництва [7]. Окрім цього, відзначається спад популярності підприємництва через втрату мотивації в деяких країнах-членах ЄС. У зв'язку з цим стає важливим забезпечення більшої гнучкості навчальних програм у формуванні змістовного курсу з підприємництва [6, с. 76].

У сучасній Європі спостерігається активний розвиток підприємництва та підприємницької ініціативи, особливо у контексті включення підприємницької компетентності до переліку ключових компетентностей, які вважаються необхідними для всебічного розвитку особистості. Як показує європейський досвід, розвиток підприємницької діяльності та ініціативи сприяє соціальному розвитку суспільства шляхом збільшення зайнятості, економічної вигоди та прибутку, а також задоволеності від роботи.

Як зазначає Т. Завгородня – «як на національному (політичному рівні), так і в сфері освіти, ця проблема майже ніколи не розглядається як стратегічна складова національної політики та зміцнення безпеки держави, що стає особливо актуальним у сучасній ситуації, в якій перебуває країна» [1, с. 191].

Беручи до уваги досвід інших країн, можна зазначити, що розвиток підприємницької компетентності може бути доречним у системі викладання в центрах зайнятості, задля підвищення кваліфікації слухачів курсів. У такому випадку, навчальний процес вимагатиме змін у змісті, методології та інструментах навчання, що відображається на його міждисциплінарності та практичній орієнтації.

Кластерний аналіз на основі даних різних соціологічних і наукових досліджень: Teaching and Learning 21st Century Skills in Maine, Науково-дослідний інститут Мейна «Коледж освіти та розвитку людського університету Мейна» [12]; «Освіта для життя та праці: розвиваючись. Передані знання та вміння в XXI столітті», National Research Council [13]; Національний центр статистики освіти (NCES) дає можливість сформулювати матрицю підприємницьких навичок та виокремити їх у чотири основні категорії, які впливають на формування підприємницької компетентності в системі роботи центрів зайнятості:

- навчальні навички, які допомагають адаптуватися до робочого середовища та вдосконалювати свої знання, вміння і компетенції;
- навички підприємницької грамотності, які допомагають розрізняти факти, пов'язані з підприємництвом, публікувати інформацію, створювати освітні технології, визначати достовірність джерел та інформації;
- соціальні навички – здатність успішно й ефективно взаємодіяти з конкретними людьми або різними групами, досягаючи поставлених цілей;
- особистісні навички – якості людини, які певним чином характеризують підприємницьку особистість [9].

До навчальних навичок, що сприяють формуванню підприємницької компетентності, входять критичне мислення, креативність (творчість, інноваційність) та самонавчання; до грамотності відносяться медіаграмотність та цифрова грамотність; до соціальних навичок відносяться навички командної роботи, комунікативність та емоційний інтелект; до особистісних навичок відносяться гнучкість, тайм-менеджмент та ініціативність.

З урахуванням виділених підприємницьких навичок можна створити умови, за яких можливе ефективне формування підприємницької компетентності у слухачів курсів підвищення кваліфікації, використовуючи також інформаційно-комунікаційні технології (онлайн-сервіси), які сприяють цьому процесу. Отже, такі навички, як критичне мислення і вміння розв'язувати проблеми, формуються, коли

слухач курсів не лише отримує інформацію, але й активно створює нові знання, розробляє та розвиває нові ідеї, перевіряє гіпотези, розв'язує логічні завдання та шукає раціональні пояснення. Прикладами онлайн-сервісів, які сприяють формуванню та розвитку критичного мислення, можуть бути Mindomo, Cadoo, Infogr.am, дошки для мозкового штурму Stormboard [8, с. 182].

Креативність, яка включає в себе творчість та інноваційність, формується та розвивається через виявлення власного творчого потенціалу, генерацію цікавих ідей, нестандартне мислення та розширення світогляду й фантазування. Для цього можна успішно скористатися різноманітними онлайн-інструментами, такими як Google Диск для документів, онлайнві презентаційні сервіси Prezi та Emaze, фоторедактори Avatan та Photoshop, сервіси для створення альбомів, відеоредактори на YouTube [5, с. 77].

Медіаграмотність розвивається шляхом систематичної критичної оцінки інформації з використанням різноманітних інструментів, аналізу медіаполів та відповідального ставлення до споживання медіа. Вона включає пошук посилань на первинне джерело, використання ресурсів для перевірки достовірності інформації та засвоєння нових знань у цій сфері. Для цього можна скористатися такими інструментами, як сервіси новин Google News, зворотний пошук зображень за допомогою Google, сервіси для виявлення недостовірної інформації (Trooclick), геосервіси Google Maps, наукові пошукові сервери, інструменти для виявлення оригінальності (Pipl.com, Spokeo.com) [12].

Цифрова грамотність формується завдяки використанню інформаційно-комунікаційних технологій для вирішення навчальних і життєвих завдань, використання Інтернет-ресурсів для нових можливостей і кар'єрного зростання, створення та обробки фото-, відео- та інших файлів, опанування програм з графічного дизайну тощо. Крім цього, важливо пам'ятати про онлайн безпеку, захист персональних даних і конфіденційність, боротьбу з кібербулінгом та протидію різним формам насильства в інтернеті.

Висновки і пропозиції. Питання впровадження підприємництва в освітній процес досліджується у наукових кругах не вперше. Однак, в умовах постійної глобалізації та розвитку сучасних уявлень про підприємництво, особливо у сфері педагогічної діяльності в умовах змін освітнього середовища, деякі аспекти вимагають подальшого дослідження. Особливий інтерес викликають питання підприємництва, зокрема у контексті визначення навичок, які впливають на формування професійно-педагогічного підприємництва учителя в умовах постійного процесу навчання. Розвиток підприємницьких компетентностей є ключовим завданням для сучасного українського суспільства, оскільки він сприяє відновленню економіки та соціальному розвитку. Важливу роль у цьому процесі відіграє освітня сфера та діяльність спеціалізованих центрів зайнятості, які повинні забезпечити розвиток підприємницької ініціативи та надати практичні навички управління бізнесом, сприяти розвитку екологічного та інтелектуального підприємництва в Україні. Впровадження підприємницької освіти у довгостроковій перспективі дозволить розвивати підприємницьке мислення на ранніх етапах навчання.

Вивчення зарубіжного досвіду в даній області виявило, що у сучасній науці існують різні підходи до розвитку підприємництва, які можна узагальнити в два основних напрямки: по-перше, вважається, що підприємницькі здібності є унікальними та властивими лише обмеженому колу особистостей; по-друге, вважається, що будь-яку особу можна підготувати до підприємницької діяльності за умови її власної згоди, прагнень та зусиль, а також за наявності кваліфікованої професійної підтримки з боку компетентних консультантів (викладачів-фасилітаторів). Крім того, слід повністю використовувати наявний потенціал міжнародного співробітництва в освітній сфері. У сучасних умовах важливо внести кардинальні зміни в існуючі підходи до формування професійно-педагогічного підприємництва в Україні шляхом інтеграції у міжнародні проєкти та програми. Це дозволить залучити зарубіжний досвід та прискорити впровадження освітніх інновацій у розробку та реалізацію освітніх програм у слухачів курсів підвищення кваліфікації у центрах зайнятості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Завгородня Т. Формування підприємницької компетентності здобувачів загальної середньої освіти: зарубіжний досвід. *Гірська школа українських Карпат*. 2020. № 22. С. 189–193.
2. Кінах Н. Зарубіжний досвід формування професійно-педагогічного підприємництва вчителя в умовах неперервної освіти. *Věda a perspektivy* 2021. № 7. С. 196–208
3. Кравчина О. Теоретичні аспекти проблеми формування підприємницької компетентності учня: досвід країн Європи. 2017. URL: <http://lib.iitta.gov.ua>. (дата звернення: 1.10.2024)

4. Мельниченко О. Розвиток підприємницької компетентності та її роль у відновленні країни. *Educological discourse*. 2022. № 2 (37). С. 89–100.
5. Неперервна педагогічна освіта в зарубіжних країнах: інформаційно-аналітичні матеріали. Авшенюк Н. М., Годлевська К. В., Дяченко Л. М., Котун К. В., Марусинець М. М., Огієнко О. І., Постригач Н. О., Пилинський Я. М. ; за заг. ред. Н. М. Авшенюк. Київ : ТОВ ДКС Центр», 2018. 150 с.
6. Прищеп С. М. Формування підприємницької компетентності учнів у сучасній школі: зарубіжний досвід. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021. №75. С. 75–78.
7. Романовський О. О. Феномен підприємництва в університетах світу : монографія. Вінниця : Нова Книга, 2018. 504 с.
8. Стеблюк С. Зарубіжний досвід формування професійної компетентності в майбутніх фахівців з підприємництва в закладах вищої освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2019. № 1. С. 180–191.
9. Final Report «Business Dynamics: Start-ups, Business Transfers and Bankruptcy: The economic impact of legal and administrative procedures for licensing business transfers and bankruptcy on entrepreneurship in Europe». Brussels: European Commission, 2011. URL: <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/10388/attachments/1/translations/en/renditions/native>
10. National Research Council. STEM Integration in K-12 Education: Status, Prospects, and an Agenda for Research. Committee on Integrated STEM Education. M.Honey, G. Pearson, and H Schweingruber, Editors. Washington, DC: The National Academies Press. 2014. 133 p.
11. Potter J. Entrepreneurship and Higher Education: Future Policy Directions. In: Entrepreneurship and Higher Education, OECD Publishing. 2019. URL: http://www.oecdilibrary.org/education/entrepreneurship-and-highereducation_9789264044104-en
12. Teaching and Learning 21st Century Skills in Maine. URL:https://usm.maine.edu/sites/default/files/cepare/Teaching_and_Learning_21st_Century_Skills_in_Maine.pdf
13. Muller C. L. Measuring school contexts. *AERA Open*. 2015. 1(4), p. 1–9.

REFERENCES

1. Zavorodnia, T. (2020). Formuvannia pidpriemnytskoi kompetentnosti zdobuvachiv zahalnoi serednoi osvity: zarubizhnyi dosvid [Formation of entrepreneurial competence of students of general secondary education: foreign experience]. *Hirska shkola ukrainskykh Karpat – Mountain School of the Ukrainian Carpathians*, 22, 189–193 [in Ukrainian].
2. Kinakh, N. (2021). Zarubizhnyi dosvid formuvannia profesiino-pedahohichnoho pidpriemnytstva vchytelia v umovakh neperervnoi osvity [Foreign experience in the formation of a teacher's professional and pedagogical entrepreneurship in the conditions of continuous education]. *Věda a perspektivy*, 7, 196–208 [in Ukrainian].
3. Kravchyna, O. (2017). Teoretychni aspekty problemy formuvannia pidpriemnytskoi kompetentnosti uchnia: dosvid krain Yevropy [Theoretical aspects of the problem of forming entrepreneurial competence of the student: the experience of European countries]. Retrieved from: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/708903/1/%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8-%D0%9A%D1%80%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B8%D0%BD%D0%B0-2017-%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF.pdf> [in Ukrainian].
4. Melnychenko, O. (2022). Rozvytok pidpriemnytskoi kompetentnosti ta yii rol u vidnovlenni krainy [Development of entrepreneurial competence and its role in the restoration of the country]. *Educological discourse*, 2 (37), 89–100 [in Ukrainian].
5. Avsheniuk, N.M., Hodlevska, K.V., Diachenko, L.M., Kotun, K.V., Marusynets, M.M., Ohiienko, O.I., Postryhach, N.O., Pylynskyi, Ya.M.; za zah. red. N.M. Avsheniuk (2018). Neperervna pedahohichna osvita v zarubizhnykh krainakh: informatsiino-analitychni materialy [Continuous pedagogical education in foreign countries: informational and analytical materials]. Kyiv : TOV DKS Tsentr», 150 [in Ukrainian].
6. Pryshchepa, S. M. (2021). Formuvannia pidpriemnytskoi kompetentnosti uchniv u suchasni shkoli: zarubizhnyi dosvid [Formation of entrepreneurial competence of students in a modern school: foreign experience]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh – Pedagogy of creative personality formation in higher and secondary schools*, 75, 75–78 [in Ukrainian].
7. Romanovskiy, O. O. (2018). *Fenomen pidpriemnytstva v universytetakh svitu: Monohrafiia [The phenomenon of entrepreneurship in the universities of the world: Monograph]*. Vinnytsia : Nova Knyha [in Ukrainian].
8. Stebliuk, S. (2019). Zarubizhnyi dosvid formuvannia profesiinoi kompetentnosti v maibutnikh fakhivtsiv z pidpriemnytstva v zakladakh vyshchoi osvity [Foreign experience in the formation of professional competence in future entrepreneurship specialists in institutions of higher education]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnologii – Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, 1, 180–191 [in Ukrainian].
9. Final Report «Business Dynamics: Start-ups, Business Transfers and Bankruptcy: The economic impact of legal and administrative procedures for licensing business transfers and bankruptcy on entrepreneurship in Europe». (2011). Brussels : European Commission. Retrieved from: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/business-environment/files/business_dynamics_final_report_en.pdf [in English].

10. National Research Council. STEM Integration in K-12 Education: Status, Prospects, and an Agenda for Research. Committee on Integrated STEM Education (2014). M.Honey, G. Pearson, and H Schweingruber, Editors. Washington, DC : The National Academies Press. [in English].
11. Potter, J. (2019). Entrepreneurship and Higher Education: Future Policy Directions. In: Entrepreneurship and Higher Education, OECD Publishing. Retrieved from: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/business-environment/files/business_dynamics_final_report_en.pdf [in English].
12. Teaching and Learning 21st Century Skills in Maine. Retrieved from: https://usm.maine.edu/sites/default/files/cepare/Teaching_and_Learning_21st_Century_Skills_in_Maine.pdf [in English].
13. Muller, C. L. (2015). Measuring school contexts. *AERA Open*, 1(4), 1–9 [in English].